Протилежні перемоги (поет і вождь)

Королі, як сказано, володіють протягом років, а поети протягом віків.

Лаври вождя, що "переміг" поета, потліють; а лаври Пастернака зеленітимуть, поки збережеться мистецтво.

Одна з ознак поезії: кожний твір її, хоч і найменший, хоч однією гранню! — відсвічує, через схожості знаного і перетвореного, — глибші значення, збагачуючи тілесний зір силою бачення духовного.

Вірш Пастернака про Україну, "Стель" (у збірці "Сестра моя жизнь"), має строфи:

И млечный путь стороной ведет На Керчь, как шлях, скотом пропылен. Зайти за хаты, и дух займет: Открыт, открыт с четырех сторон.

Тенистая полночь стоит у пути, На шлях навалилась звездами, И через дорогу за тын перейти Нельзя, не топча мирозданья. Крізь ліричну візійність віршу оживає місцевість, небозвід ночі і сам світотвір — в дивній цілості: ніби в клявішному ритмі розгортаючись панорамою творчого чуда.

Пастернакові, з Божої ласки, дано ключ до "грудей" світобудови; дослухати музичний лад її серця і течію її "крови" — для незвичайних віршів.

Лад з'явлено також в окремицях: через радісну жизність їх, більшу, напруженішу, прекраснішу, ніж, на звичайний погляд. Нововідкритий, він, як лад вищого відбування, зв'язує їх при строгій досконалості віддачі; розмірює рядки: надихані від чудесности, що діється перед очима.

Завжди була відраза в Пастернака — до навмисних ідеологічностей для лірики; але в віршах воєнного часу подекуди політична пристрасть вимовилася: в клясичній взірцевості.

Про напасті ворога, в вірші "Страшная сказка" (із збірки "На ранних поездах"; кінець 1941 року):

Запомнится его обстрел,

Сполна зачтется время,

Когда он делал, что хотел,

Как Ирод в Вифлееме. Тут змістилась і зимова взорність при ліричному описі:

Торжественное затишье,

Оправленное в резьбу,

Похожее на четверостишье

О спящей царевне в гробу.

("Иней") Але і зима в іншому настрої:

Пути себе расчистив,

На жизнь мою с холма

Сквозь желтый ужас листьев

Уставилась зима.

("Ложная тревога")

В моторошній експресіоністичності малюнку — ніби передчуття про кінець 1958 року: тоді під баштами політична зима, з горба свого, вріжеться на поета лютим хрущовським зором, від чого виправдана буде навіть символічність попереднього виразу. Але тільки в надчасових поетичних мареннях, без аналізи і висліду.

Часом його лірика сповнена пророчих метафор і провидження в сфері єдиного світового життя.

Він — наступний мореходець ліричної колюмбії, започаткованої в Хлєбнікова; але обминає суто філологічні, хоч обгорнуті чародійщиною, острови дивезної "самовитости" новотворного слова.

Винайшов свій модерністичний "штиб" метафори, браної з ритмічними суглобами — від потоку звичних явищ багатоплянного бурхливого життя, і надиханої повівами з сфери космічної романтики, що прихована, мірою можливости, в висловах, назверх суворих і ніби вкрай прозаїзованих.

В його віршових інтонаціях — могутня категоричність. А в красі описів — найсвіжіша новизна і незвичайна гранність для природного освітлення, з елегантною, дуже вивіреною естетично, "огрубленістю". Звідти здобуто найпереконливіші ефекти, зокрема в ритмізомені: в тому, що складає цілість звукової течії з її впорядженими хвилями, з розвинутими злагодами її "клявіятурного" переходу.

З труднощами відбудовується в його поезії уявлення про благословенну чудесність світотвору: супроти руїнницької і озлиденюючої течії позитивістичного безвір'я.

Він, як лірик, вибрав собі, при джерелі, перше з двох існуючих "сердець" Росії: якраз від споконвічного народного прожиття, через

інтелігентський вираз його; замість прихилитися до другого — до державного серця. Мусів різко відсторонитися від системи, що довела це друге серце вже до нелюдського і напівбезумного стану в імперськості.

Уникав тієї антимистецької дороги, насильницької супроти його таланту; бо тоді в Москві можна було декому з поетів жити незалежно від залізних постанов. Але в 1958 році до Пастернака добігла хвиля, що чверть століття тому втопила геній автора "Сонячних клярнетів".

*

Батько поета, Леонід Пастернак, артист-маляр, ілюстратор творів Л. Толстого і його приятель, походив з України — з Одещини. В портреті Т. Шевченка виразив сентимент і до Кобзаря і до спільної країни походження.

І його син знайшов такий вияв: зразками лірики з українською природою, і дав незрівняний переклад "Марії" Т. Шевченка.

Ніде, ні в одному з творів його не прозвучала жодна нотка ні зневаги, ні політичного чи психологічного імперства супроти України.

Через "справу Пастернака" відтворилася трагедія XIX століття, — в живому відгомоні для нашого часу, темою: поет і цар.

Страшенна нерівність протиставних сил тепер багатократно помножилась, бо червоний "цар-батюшка" Микита І дістав повноту та універсальність влади, невідомі білому самодержцеві.

Короновані не могли робити з письменниками того, що теперішній переємник: збирати докупи і махати перед ними кулаком, як унтер перед новобранцями, наказуючи що мусять писати і як писати, хоч він у цьому — "туман вісімнадцятий". Напроти нього — поет не в кріпких

роках, як були під час розправи Шевченко, Пушкін і Лєрмонтов, але звікований, на 68 році життя, вже зачеплений недугою.

Відзначення "Доктора Живаґо" Нобелівською премією зустрілося з бурями.

Бо розвінчано в романі жовтневий напрямок протицарської революції 1917 року, як невластивий для народного життя. Сам герой роману від ентузіястичного 124 захоплення ленінським напрямком приходить до заперечення, підкоряючись логіці подій, поняттю чести і духовній правді. Дорога, що проходить доктор Юрій Живаґо, така ж закономірна, з суто мистецького погляду, як дорога кожного героя в п'єсі Шекспіра.

Дивовижна неспівмірність: коли колосальну машинерію морального нищення вжито проти одного старого поета! — надзвичайно вразила культурний світ (особливо після змушеної відмови від премії).

Самі осуди, кинуті на Пастернака, були вуличні.

Його позбавлено "звання радянського письменника": мов урядового чину чи мундира; можна, згідно з постановою, знімати або надівати.

Обвинувачено в виступі "проти традицій російської літератури", коли він на свій час краще за всіх письменників РСФСР її підтримав: і в мистецькій довершеності віршів, і в послідовному дослідженні правди, в мужності, з якою захищають свободу і право людини.

Важко тепер, серед напливу життьових вражень, перенапружених політичними тонами і пересилених плякатно-джазовими психологічними барвами, сприйняти роман Пастернака в повній поетичності, глибині та злагоді.

Книга повна вишуканого чару: в тоні розповіді, як і в самому ясному складанні візи, що нагадує пастельні малюнки. Герой роману, доктор Живаґо, — рідкісний тепер характер з незміренною цінністю, виробленою за століття етичної дисципліни в християнську еру; Пушкін означив її: "лицарська сумлінність самовідданої людини".

Протиставлення цього характеру всім розкрашеним "героям" (з їх соціялізованою безсовісністю) — творить одну з перших вартостей роману для сучасности.

Освітлення поглиблюється водночас — через докладну аналізу пережиття, при всіх, систематично виявлених спорідненостях і суперечливостях, і через почуттєві підкази.

При звичному підході до цього твору, як роману, буде певна розчарованість; він справді не належить до широтних і повнокровних епопей белетристичної формації.

Це — твір із безліччю реалістичних сценок: їх оздоблено краєвидними рамками та інкрустаціями в винахідливому рисунку описових метафор, і складено серіями в широкий імпресіоністичний плян для оновленого роману-хроніки. Незвичайна сполука, але дуже суцільна і природна, при повістярській майстерності.

З погляду суто мистецького, роман однак нижчий від віршів самого Пастернака — новатора.

Але переважає теперішню російську прозу: як взірець мови і як книга мудрости, де основні правди життя висловлено через романний сюжет, вжитий, ніби плян притчі.

Пастернак будує концепцію на євангельських істинах і завершує віршами, серед яких — шедеври поезії: присвячені Спасителю. Візьмемо з роману декотрі рядки, — вони до тих віршів ведуть:

"Віки і покоління тільки після Христа зідхнули вільно. Тільки після нього почалося життя в нащадках і людина умирає не на вулиці під парканом, а в себе в історії, в розпалі праць, посвячених подоланню смерти..."

Заборонений твір Пастернака має силу правди: помандрувати, мов привид, через кордони.

1958